83 lata temu kilkanaście milionów Polaków wbrew własnej woli otrzymało sowieckie obywatelstwo

Data publikacji 28.11.2022

Dekret Prezydium Rady Najwyższej ZSRS „O nabyciu obywatelstwa ZSRS przez mieszkańców zachodnich obwodów Ukraińskiej i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej" został wydany 29 listopada 1939 roku. Sowieckie obywatelstwo otrzymali wszyscy obywatele II Rzeczpospolitej, którzy 1-2 listopada znajdowali się na zajętym obszarze. Był to jeden z etapów wchłania przez ZSRS anektowanych ziem wschodnich II Rzeczpospolitej.

17 września 1939 r. ZSRS, wypełniając postanowienia paktu Ribbentrop-Mołotowa, zaatakował Polskę. W wyniku agresji Związek Sowiecki zaanektował ponad połowę terenu II Rzeczpospolitej, wraz z 13 milionami ludności. **Władze sowieckie wykorzystały okupację w celu trwałej zmiany ładu prawno-administracyjnego na anektowanych przez siebie terenach.**

Dwóch młodych mężczyzn z rowerami stoi w tłumie ludzi. Mężczyzna z lewej ma szarfę z napisem po rosyjsku, mężczyzna z prawej ma przewieszoną przez ramię szarfę z polskim napisem: "NIECH ŻYJE NIEROZERWALNY BRATERSKI [ZWIĄZEK] NARODÓW ZWIĄZKU SOWIECKIEGO I BIAŁORUSI ZACHODNIEJ".(AIPN)

Związek Sowiecki, mając już wcześniej przerobiony schemat działania, był znakomicie przygotowany do procesu budowy władz administracyjnych na okupowanych terenach. Na dzień przed atakiem na Polskę wydano Dyrektywę nr 01 Rady Wojennej Frontu Białoruskiego z 16 września 1939 r., która określała zasady powoływania władz tymczasowych na terenach II RP zajmowanych przez Armię Czerwoną. Ponadto zobowiązywała sowieckich funkcjonariuszy do powołania gwardii robotniczych oraz komitetów

chłopskich.

Układ o przyjaźni i granicy pomiędzy Niemcami a ZSRS został podpisany 28 września 1939 r. i precyzował przebieg linii granicznej pomiędzy Niemcami i ZSRS. Po ustaleniu linii granicznej władze sowieckie mogły spokojnie przebudowywać struktury administracyjne zajętego terytorium i wprowadzać swój system społeczno-gospodarczy.

22 października 1939 r. na terenach zagarniętych przez Związek Sowiecki zorganizowano pseudowybory do Zgromadzeń Ludowych Zachodniej Białorusi i Zachodniej Ukrainy, które zgodnie z oczekiwaniami i pod kontrolą Moskwy wyłoniły wspieranych przez sowietów kandydatów. Przeprowadzenie wyborów miało na celu zakończenie procesu przejęcia władzy na okupowanych terenach.

W dniach 26-28 października 1939 r. we Lwowie obradowało Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Ukrainy, a w dniach 28-30 października w Białymstoku obradowało Zgromadzenie Ludowe Zachodniej Białorusi. Gremia te najpierw uchwaliły ustanowienie władzy sowieckiej, sprawowanej przez rady delegatów. Następnie przyjęły deklarację do Rady Najwyższej ZSRS o włączenie tych ziem do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej. **Rada Najwyższa ZSRS dekretem z 1 listopada 1939 r. włączyło Zachodnią Ukrainę do USRS, a 2 listopada włączyło Białoruś do BSRS.** Wcielenie przez ZSRS wschodnich terenów II Rzeczpospolitej było jednostronnym aktem aneksji i nie było uznawane przez Rząd RP na uchodźstwie, jak i naszych sojuszników przez cały czas trwania II wojny światowej.

Konsekwencją procedury wcielania okupowanego terytorium do ZSRS była konieczność uregulowania statusu obywatelskiego mieszkańców zaanektowanych terenów.

29 listopada 1939 r. Prezydium Rady Najwyższej ZSRS przyjęło dekret „O nabyciu obywatelstwa ZSRS przez mieszkańców zachodnich obwodów Ukraińskiej i Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Sowieckiej”. Zgodnie z dekretem *„byli obywatele polscy, którzy znajdowali się na terenach zachodnich obwodów Ukrainy i Białorusi w momencie włączenia tych regionów do ZSRS (1-2 listopada 1939 r.)”* automatycznie stawali się obywatelami ZSRS. Oznaczało to, iż – w sposób dotychczas niespotykany w historii – **kilkanaście milionów polskich obywateli wbrew własnej woli otrzymało sowieckie obywatelstwo**, tracąc dotychczasowe obywatelstwo. Inną konsekwencją nadania obywatelstwa ZSRS było rozciągnięcie na „nowych obywateli” obowiązku służby wojskowej w Armii Czerwonej.

Kolejnym etapem sowietyzacji było wprowadzenie na okupowanym terenie paszportyzacji. Umożliwiło to władzy sowieckiej przeprowadzenie ewidencji ludności, a następnie funkcjonariuszom NKWD ułatwiło to pracę podczas przygotowań do aresztowań oraz deportacji „nowych obywateli” w głąb Rosji. Warto zaznaczyć, że sowiecki paszport nie uprawniał do przekraczania granicy państwowej, lecz pełnił funkcję dowodu tożsamości.

Przymusowe nadanie sowieckiego obywatelstwa i paszportyzacja przysporzyły wiele problemów Polakom w okresie powojennym, podczas repatriacji do Polski. Część rodzin miała tylko paszporty sowieckie wraz z obywatelstwem, co znacznie utrudniało im procedurę powrotu do ojczyzny.

--

Pion edukacyjny Instytutu Pamięci Narodowej opracował teką edukacyjną dostępną on-line: ***Agresja sowiecka na Polskę i okupacja wschodnich terenów Rzeczypospolitej (1939–1941),*** poświęconą sytuacji obywateli polskich na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej.
https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/materialy-edukacyjne/teki-edukacyjn/80439,Agresja-sowiecka-na-Polske-i-okupacja-wschodnich-terenow-Rzeczypospolitej-193919.html

oraz materiały edukacyjne: „Losy polskich dzieci pod okupacją sowiecką”

https://warszawa.ipn.gov.pl/waw/aktualnosci/170600,Losy-dzieci-polskich-pod-okupacja-sowiecka-materialy-edukacyjne-dla-nauczycieli.html

Polecamy Państwu również publikację pod redakcją Sławomira Kalbarczyka, Marcina Przegiętki, *Po jednej i drugiej stronie linii Ribbentrop-Mołotow. Okupacja niemiecka i sowiecka ziem polskich w latach 1939-1941 w porównaniu*. Tom 1, Warszawa 2020 - publikacja zawiera dziesięć studiów przygotowanych przez specjalistów zajmujących się problematyką okupacji niemieckiej i sowieckiej na ziemiach polskich w latach 1939-1941 oraz pięć krótkich podsumowań, które w zamyśle wydawców miały stanowić porównanie obu okupacji.

https://ipn.gov.pl/pl/publikacje/ksiazki/125597,Po-jednej-i-drugiej-stronie-linii-Ribbentrop-Molotow-Okupacja-niemiecka-i-sowiec.html

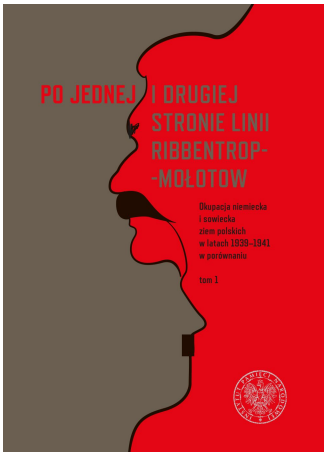

Osobom zainteresowanym informacjami o losach bliskich represjonowanych przez Związek Sowiecki w latach 1939-1956 polecamy portal Centrum Informacji o Ofiarach II Wojny Światowej Archiwum IPN https://ofiary.ipn.gov.pl/ofi/z-archiwum-ipn/represje-sowieckie/15281,Agresja-sowiecka-na-Polske.html.